

Використання різних форм і методів на уроках географії

Пам'ятайте, що ви не тільки сховище живих знань, не тільки фахівець, який уміє передати інтелектуальне багатство людства молодому поколінню, запалити в його душі вогник допитливості, любові до знань. Ви - один зі скульпторів, який творить людину майбутнього”

Василь Сухомлинський

Однією з умов підвищення ефективності вивчення географії в сучасній школі є побудова процесу навчання на технологічній основі з урахуванням ідей гуманізації навчання та гуманітаризації географічної освіти. Це гарантує досягнення результатів навчання, спрямованих на «формування освіченої творчої особистості», що передбачено стандартом освіти. Для цього необхідно створити комфортні умови навчання, де кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

В.Сухомлинський говорив, що школа має бути не коморою знань, а середовищем думки. Тоді предмет, що його викладає вчитель, стає не кінцевою метою його діяльності, а засобом розвитку дитини.

З метою розвитку особистості дитини я використовую інтерактивні методи у навчально-виховній діяльності. Ці методи набули поширення в практиці американської школи наприкінці ХХ ст. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром США показують, що інтерактивне

навчання дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише свідомість, а й на його почуття.

Сутність інтерактивних методів полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії учнів. Це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними об'єктами навчання. На своїх уроках намагаюся бути організатором процесу навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення, виховуються почуття толерантності.

Розробку елементів інтерактивного навчання можна знайти в працях В.Сухомлинського, творчості вчителів – новаторів 70-80-х рр.

Однією з таких вправ є «Мозковий штурм». Це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень шляхом вільного висловлювання думок всіх учасників. Як свідчить практика, шляхом «мозкового штурму» всього за кілька хвилин можна визначити десятки ідей. На уроці називаю тему дискусії і запрошую учнів узяти участь у обговоренні шляхом «штурму», який організовую за такими етапами:

- Усі учасники пропонують ідеї щодо розв'язання порушеної проблеми.
- Ідеї записуються на дошці.

- Якщо група вважає кількість поданих ідей достатньою, запис їх припиняється.
- Після того як майже всі ідеї зібрані, вони групуються, аналізуються і відбираються.
- Вибираються ті, що можуть допомогти розв'язати порушену проблему.

Під час проведення «мозкового штурму» дотримуюся таких правил:

- збираю якомога більше ідей щодо розв'язання завдання або проблеми;
- змушую працювати уяву учнів, не відкидаючи жодної ідеї;
- подаю кілька своїх ідей або розвиваю ідеї інших;
- не обговорюю і не критикую ідеї інших.

Наприклад, під час проведення уроку у 6-му класі на тему «Основні форми рельєфу Землі. Гори.» для мозкового штурму пропоную запитання: «Як, на вашу думку, виникають гори»? Серед відібраних ідей аналізуються ті, які найближчі до істини і формується спільна думка.

Робота у великій групі (тобто з усім класом) - навчальний метод, коли вся група обговорює ідеї чи явища, що стосуються певної теми.

Намагаюся уникати «закритих» питань, на які можна однозначно відповісти «так» чи «ні», ставлю відкриті питання, що починаються з «як?», «чому?», заохочую учнів висловити свої думки, судження, почуття. Демонструю увагу до всіх, дякуючи кожному за запитання чи висновок.

Наприклад, у 7 класі на уроці по темі «Країни Африки» для обговорення пропонується питання: «Відомо, що більшість країн Африки у різні часи були колоніями європейських країн. Як це вплинуло на їх розвиток?» Учні опрацьовують текст підручника, матеріал з додаткових джерел і разом обговорюють виниклі ідеї.

Дуже важливо на уроках залучати всіх учнів. У цьому допомагають такі методи, як «Коло ідей», «Мікрофон».

«Коло ідей» — учні, сидячи у колі, мають можливість висловити та обґрунтувати свою позицію. Наприклад, при вивченні теми «Господарство України» у 9-му класі учні висловлюють свою позицію щодо того, які галузі господарства потрібно розвивати в країні. Обов'язково обґрунтовувати свою думку.

«Мікрофон» - по черзі викликаю учнів, які імітують «говоріння» у мікрофон. Інші учні не можуть говорити, вигукувати з місця, право говорити належить тільки тому, у кого символічний мікрофон.

Наприклад, при вивченні теми «Країни Європи» в 7 класі пропонується ситуація: Уявіть, що ваші знайомі придбали туристичну путівку в одну з країн Європи, скажімо, Італію. І просять вас, як знавця географії, назвати географічні об'єкти, місця в природі, міста, історичні пам'ятки, які їм варто відвідати, перебуваючи в цій країні.

Проводжу роботу в малих групах. Більшість завдань виконуються в малих групах або парах. Ця форма роботи корисна для формування навичок участі у дискусії. Більшості учнів легше висловитися в невеличкій групі, до того ж цей метод дає можливість заощадити час, бо відпадає потреба вислуховувати кожного учня у великій групі. Заняття в

малих групах дає змогу учням набути навичок, необхідних для спілкування і співпраці. Дискусії малими групами стимулюють роботу в команді, виховують почуття терпимості й поваги до думки інших. Формую невеликі групи (п'ять-сім учнів), об'єдную їх різними способами:

- прошу учнів розрахуватися на першого, другого, третього, четвертого, п'ятого...;
- роздаю учням різні картинки з тваринами, рослинами, кольоровими папірцями тощо;
- розподіляю за порами року;
- об'єдную із сусідом, сусідкою по парті та учнями ближніх парт.

Метод «займи позицію» допомагає вести обговорення дискусійного питання в класі. Використовую його з метою надання учням можливості висловитися та практикуватися в навичках спілкування. Таким способом обговорюємо проблему доцільності розвитку атомної енергетики в Україні під час вивчення теми «Електроенергетика».

Метод «Прес» використовую у випадках, коли виникають суперечливі думки з певної проблеми і потрібно зайняти й аргументувати чітко визначену позицію щодо суспільної чи економічної проблеми, яка обговорюється. Метод надає можливість навчитися аргументовано, в чіткій і стислій формі формулювати і висловлювати свою думку з дискусійного питання.

Метод «Прес» має таку структуру та етапи.

1. Позиція «Я вважаю, що...» (висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору).
2. Обґрунтування «...тому що...» (наведіть причину виникнення цієї думки).
3. Приклад «...наприклад...» (наведіть факти на доказ вашої думки, вони підсилять вашу позицію).
4. Висновки «Отже, я вважаю...» (узагальніть свою думку, про те, що необхідно робити).

Наприклад, при вивченні теми «Країни нової індустріалізації Південно-Східної Азії» у 7 класі учні висловлюють свою позицію щодо можливості розвитку України шляхом країн, що розглядаються.

Виявити різні позиції щодо певної проблеми або суперечливого питання дає можливість застосування методу дискусії. Щоб дискусія була відвертою, створюю в класі атмосферу довіри і взаємоповаги, і тоді всі учні класу включаються в розумову діяльність і розвивають свої здібності. З цією метою пропоную учням дотримуватися таких правил:

- Висловлюватись по черзі, не перебиваючи того, хто говорить.
- Критикувати думку, а не особу, яка її висловлює.
- Поважати всі висловлені думки.
- Не сміятися, коли інший говорить, за винятком випадків, коли хтось жартує.
- Не змінювати теми дискусії.

- Заохочувати до участі в дискусії інших.

З метою розвитку навичок ведення дискусії застосовую метод «Акваріум», суть якого полягає в поділі учнів на дві-три групи для виконання ними певного завдання. Гра проходить так. Одна з груп сідає в центрі класу, утворивши внутрішнє коло. Учасники цієї групи починають обговорювати запропоновану проблему, а всі інші спостерігають за обговоренням. На цю роботу відводиться 3—5 хв., після чого група займає свої місця, а вчитель пропонує класу відповісти на запитання: Чи погоджуєтесь ви з думкою групи? Чи достатньо вона аргументована? Який з аргументів найбільш переконливий?

Після цього місце в «Акваріумі» займає інша група та обговорює наступну ситуацію. Усі групи мають по черзі побувати в «Акваріумі», і результати їх роботи обговорюються в класі.

Такий метод застосовую, наприклад, при вивченні теми «Глобальні проблеми людства» у 7 класі. Для обговорення пропонуються ситуації:

1. Проблема війни і миру в сучасному світі: причини виникнення військових конфліктів та шляхи розв'язання.
2. Демографічна проблема людства: «вибух» чи «криза» загрожує людству?
3. Продовольча проблема в різних куточках світу.
4. Глобалізація: що ми знаємо про це.
5. Екологічна проблема – реально вирішити чи ні?

Запитання до класу

- Чи доведена думка?
- Чи погоджуєтеся з думкою групи?
- Який з аргументів був найпереконливішим?

Великий інтерес у дітей викликає урок-вікторина. Під час проведення такого уроку використовуються запитання, підготовлені самими учнями у групах або ж запропоновані вчителем. Основною вимогою до запитань є їх пізнавальність.

Уроки-вікторини найчастіше проводжу у 6-му класі як уроки узагальнення знань, наприклад по темі «Гідросфера».

Активізації розумової діяльності учнів сприяє самостійна робота з вивчення певних тем і складання запитань, на які в тексті немає прямої відповіді, що змушує вдумливо читати текст, осмислювати його. Роботу цю урізноманітнюю, наприклад виділяю своєрідні опорні слова, що визначають основний зміст, розкривають суть явища або процесу, а учням пропоную скласти за опорними словами розповідь.

Особливо велике значення для активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках географії має навчання їх прийомів роботи з підручником, атласом та контурною картою. На уроках ознайомлюю з усіма видами карт, схемами, додатками. Коли матеріал простий і доступний, використовую самостійну роботу за підручником у парах чи групах, поєднуючи з бесідою.

Якщо матеріал уроку тісно пов'язаний з попереднім й учні краще підготовлені до його засвоєння, бесіда може мати проблемний характер.

Для кращого розуміння певних ознак чи явищ використовую метод пошуку аналогій. Це узагальнення певних ознак чи властивостей одних предметів і пошук подібних властивостей інших. Аналогії можуть бути прямими, символічними, фантастичними. Використання аналогій у творчому процесі розвиває логічне мислення, пам'ять, увагу, фантазію дитини.

На етапі закріплення вивченого матеріалу використовую кросворди та ігри: «Хто більше знає», «Поле чудес», вікторини, прийом «П'ять речень», а також складання сенкенів.

На уроці, в залежності від кількості учнів, об'єдную їх у пари, трійки та групи. Усе, що пропонують учні, обговорюємо. Допмагаю учням опрацювати інформацію, прийняти власні рішення. Спостерігаю, щоб жоден з учнів не залишився поза обговоренням. Для забезпечення швидкого та ефективного включення учнів в інтерактивну діяльність даю учням пам'ятки, які містять опис діяльності в збірнику «Учись учитись». Робота в групах може бути організована на таких етапах уроку, як актуалізація, вивчення нового та закріплення вивченого матеріалу. На етапі мотивації навчальної діяльності застосовую метод асоціювання, вправу «Мікрофон», «Мозковий штурм». Ці вправи дають можливість учням вільно висловлювати свої думки.

На інтерактивних уроках залучаю учнів до визначення мети уроку, тобто очікуваних результатів. Важливо, щоб учень не тільки знав, розумів, чого він досяг, а й чого він хотів би досягти на наступному уроці.

Необхідну інформацію для роботи на уроці учні можуть отримувати під час міні-лекції, роботи із роздатковим матеріалом, виконання

домашнього завдання, викладу повідомлення учнем, опрацювання матеріалу підручника.

Метою інтерактивної вправи є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Після того як учнів об'єдную в групи, проводжу інструктування – розповідаю про мету вправи, чітко даю завдання, вказую час на виконання завдань та запитую, чи все зрозуміло. Намагаюсь надати дітям максимум можливостей для самостійної роботи: навчання в співпраці один з одним. В період презентації результатів вимагаю від учнів чіткої інформації.

Під час роботи в групах учні ведуть короткі записи чи складають таблиці. Учень пише для себе, щоб визначити, запам'ятати, пояснити, обміркувати інформацію або власні ідеї. Виклад думок на папері оцінюю. Кожен учень незалежно від рівня підготовки бере участь у розв'язанні колективної проблеми.

На уроці після вивчення нової теми пропоную учням скласти різноманітні завдання для іншої групи, а якщо трапляється так, що суперники не можуть відповісти – відповідають самі. Можна запропонувати учням завдання творчого характеру, наприклад скласти кросворд з теми.

Під рефлексією психологи розуміють самоаналіз, розмірковування над тим, що людина знає, думає, міркує. На цій стадії учень перетворює нові знання на власні, оскільки висловлює їх своїми словами. В кінці уроку повертаємося до записів на дошці, зроблених на початку уроку, уточнюємо, що зі сказаного підтвердилося, чи досягли поставленої перед собою мети, чому навчилися.

Обов'язково звертаю увагу на невербальні комунікації – стан душі кожного учня, з яким закінчують урок. Намагаюся зняти напругу, а також поставити нову мету для освітньої діяльності, причому учні самі беруть на себе зобов'язання щодо подальших дій. Для кращої організації навчальної діяльності на уроці рекомендую в зошиті написати резюме, дати відповіді на запитання: що сподобалося на уроці?, що не сподобалося?, чи задоволені ви собою?, поставте оцінку собі та дайте собі завдання.

Інтерактивні методи навчання дають можливість активізувати мислення учнів, залучати учнів до плідної бесіди, мотивувати навчання, показувати різні точки зору, допомагає ставити свої запитання та формувати власну думку.

Готуючись до кожного уроку, думаю над тим, щоб був побудований методично вірно, намагаюся, щоб урок на урок не був схожий. На своїх уроках намагаюся стимулювати творчий пошук, використовую різні методи і форми роботи, прищеплюю учням навички самостійної роботи з книгами, картами; розвиваю навички роботи в групі, вміння слухати однокласників.